

ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ В УГОРЩИНІ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

В Угорській Республіці на сучасному етапі завершується процес постсоціалістичної трансформації суспільства, який розпочався на межі 80-90-х років ХХ століття. Особливу увагу аналізу сучасних суспільно-політичних і соціально-економічних процесів в УР приділяють традиційно сильні школи істориків-гунгарологів України і Російської Федерації. В Україні вивчення угорської проблематики сконцентровано в основному у вузах та академічних установах Києва, Львова і Ужгорода. Серед провідних російських наукових центрів з дослідження історії і сучасності Угорщини варто виділити московські Інститут слов'янознавства і балканістики РАН та Інститут міжнародних економічних і політичних досліджень РАН.

Кардинальні системні перетворення, що відбулися в Угорщині впродовж минулих років аналізуються вченими-суспільствознавцями України і РФ з нових методологічних позицій. Зокрема, виходячи із сформульованої сучасними політологами й істориками теоретико-концептуальної оцінки перехідного періоду, як "демократичного транзиту", тобто еволюції від тоталітаризму до демократії і громадянського суспільства. Вивченням цих процесів зараз займається окрема і специфічна галузь міждисциплінарних суспільствознавчих досліджень - "транзитологія" [1].

Наступним новим методологічним принципом вивчення українськими і російськими істориками системних змін в Угорщині на перехідному етапі стало поєднання стадіального і цивілізаційного підходів. Угорська історія розглядається в контексті еволюції загальносвітової і європейської цивілізації на тлі глибоких формаційних змін. Певну теоретико-методологічну новизну у вивчення сучасності і минулого Угорщини в цілісному ракурсі регіональної історії внесли українські вчені, які під егідою Львівського національного університету ім. І.Франка в 2001 р. опублікували комплексне дослідження

“Історія Центрально-Східної Європи” [2].

Аналіз опублікованих впродовж минулого десятиліття в Україні та Росії наукових робіт з проблем постсоціалістичних перетворень в Угорщині, однак, засвідчує, що угорський досвід реформування нерідко ідеалізується або і гіперболізується. Глибина, суть і наслідки суспільних перетворень 1990-х років в УР українськими і російськими вченими дещо перебільшуються. Деякі дослідники механічно засвоїли сформульований угорськими суспільствознавцями і політиками стереотип про авангардну реформу місію Угорщини, де нібито суспільні перетворення ринкового, демократичного характеру почалися ще з 1960-х років. Під впливом угорської історіографії і політичної пропаганди рівень суспільної стабільності і злагоди в сучасній УР значно переоцінюється.

Перші серйозні наукові розвідки з питань суті, характеру і наслідків постсоціалістичних перетворень в Угорщині були опубліковані в Україні та Росії в середині 1990-х років. До цього часу історична і політична наука пострадянських країн в основному лише фіксувала окремі вигравні аспекти угорських ринкових та політико-демократичних реформ. Порівняно із реформним відставанням України та Росії першої половини 1990-х років угорський досвід послідовної трансформації того часу виглядав ідеальним. А влада правих сил в особі Угорського демократичного форуму (УДФ), які перемогли на перших демократичних парламентських виборах 1990 р. видавалася міцною і довготривалою. Та виборча перемога в Угорщині лівоцентристських, а по суті – посткомуністичних сил – Угорської соціалістичної партії (УСП) у 1994 р. примусила дослідників по-новому замислитися над вектором суспільно-політичного розвитку країни.

Тому саме в 1995-1998 рр. в Україні та РФ з'явилися перші науково обґрунтовані оцінки перебігу і наслідків системних соціально-економічних і суспільно-політичних перетворень в УР.

Вагомим вкладом у висвітлення трансформаційних процесів стали видання вчених Інституту слов'янознавства і балканістики РАН – “Постреволюційна Східна Європа: економічні орієнтири і політичні колізії” (1995 р.) та

“Політичний ландшафт країн Східної Європи середини 90-х років” (1997 р.). Угорщині в них були присвячені об'ємні ґрунтовні розділи, підготовлені Б.Й.Желіцьким [3]. Політична трансформація країн Центральної і Східної Європи була предметно проаналізована в спеціальній публікації 1997 р. вчених Інституту міжнародних економічних і політичних досліджень РАН, де розділ про суспільно-політичні перетворення в УР написав Д.Марков [4]. Автором досить чітко розкрито основні принципові зміни в політичній системі Угорщини першої половини 1990-х років.

Українськими вченими угорський досвід постсоціалістичної трансформації розглядався, зокрема, у контексті дослідження загального процесу соціально-економічних і політичних змін в країнах Центральної і Південно-Східної Європи на двох міжнародних наукових конференціях 1996 р. і 1997 р. в м. Ужгород [5]. На жаль, можливо, в силу “етнічної класовості” більшості спеціалістів-гунгарологів України, в науковий обіг було запущено досить прикрашений варіант безпроблемного чи й “взірцевого” переходу Угорщини від тоталітаризму до демократії.

Найповнішим чином ця “ідеалізуюча” концепція знайшла відображення в роботах ужгородської вченої Є.Кіш [6]. Їх автор, безумовно, базуючись на значному фактичному матеріалі та глибокому знанні характеру новітніх угорських політичних сил, все ж дещо еkleктично намагається поєднати модерністську методичку політологічних досліджень з конкретно-історичним аналізом суспільно-політичного розвитку УР в 1990-ті роки. При цьому, Є.Кіш нерідко прагне втиснути специфічні угорські процеси та їх наслідки в раніше запрограмовані в основному західними політологами схоластичні рамки закономірностей постсоціалістичного переходу. Тобто, метою дослідниці стає не аналіз емпірії, а пошук доказів того, що суспільно-політичний розвиток Угорщини на перехідному етапі повністю відповідає загальним абстрактно-теоретичним схемам постсоціалістичної трансформації. Свідомо або несвідомо, таким чином, Є.Кіш влучно підганяє угорський приклад під майже ідеальну трансформаційну модель в Центрально-Східній Європі. Тому узагальнення і висновки дослідниці, на наш погляд, іноді трохи

патетичні. Як пише вона в одній із останніх публікацій 2002 р.: "Стратегічний вибір соціуму Угорщини на зламі тисячоліть свідчить, що Угорщина має всі шанси утвердитися як одна з найстабільніших держав Центральної Європи" [7].

Але навіть останні – 2002 року парламентські вибори в УР та розвиток політичної ситуації в країні після них засвідчили, що сучасне угорське суспільство глибоко розмежоване. Так, в постсоціалістичній Угорщині формально нібито діє закон "маятника" зміни політичних симпатій – від правих до лівих і – навпаки. Та реально продовжує загострюватися протистояння між правонаціоналістськими і ліволиберальними силами як на політичній сцені, так і в суспільстві у цілому. Політика, з ініціативи правоконсерваторів, які ніяк не можуть змиритися із виборчою поразкою 2002 р., виплюснулася на вулиці. Колишній прем'єр УР, лідер партії ФІДЕС В.Орбан організовує масовий "рух опору" теперішній ліволиберальній владі. Перманентно, насамперед у Будапешті, відбуваються багатотисячні антиурядові мітинги і демонстрації, інспіровані опозицією. Нерідко сучасне становище в угорському суспільстві політологи характеризують не інакше як "холодна громадянська війна".

Ужгородські дослідники Л.Дорош та І.Сюсько в аналітично-оглядовій статті, опублікованій у 2002 р., щодо перебігу і результатів суспільно-політичних перетворень в державах Центрально-Східної Європи зазначають, що в період 1990-1994 рр. при владі в УР знаходилися праві сили, очолювані Угорським демократичним форумом (УДФ). Після парламентських виборів 1994 р. ситуація змінилася і впродовж 1994-1998 рр. коаліційний уряд із вільними демократами очолювали соціалісти – Угорська соціалістична партія (УСП). У 1998-2002 рр. правлячий правоконсервативний блок очолює правий Союз молодих демократів (аббревіатура угорською – ФІДЕС) – Угорська громадянська партія.

У квітні 2002 р. в Угорщині відбулися чергові парламентські вибори: перше коло – 7 квітня, друге – 21 квітня. За остаточними результатами другого кола голосування 21 квітня 2002 р. на виборах до Державних Зборів УР переміг опозиційний блок лівоцентристів і лібералів, що виступали як

дві окремі партії. Він має в новообраному парламенті 198 депутатських місць, в тому числі: Угорська соціалістична партія (УСП) – 178 депутатів, Союз вільних демократів (СВД) – 20 депутатів. Тобто, загалом – 198 із 376 депутатів парламенту. Це складає парламентську більшість. Правлячі в 1998-2002 рр. в УР праві сили – єдина партія – Союз молодих демократів-Угорська громадянська партія (ФІДЕС-УГП) формально перемогли на виборах 2002 р., завоювавши з-поміж партій-учасниць найбільше місць у парламенті – 188. ФІДЕС, однак, залишається в меншості у парламенті проти блоку УСП-СВД, а після виділення 24 депутатів від УДФ у партнерську, але окрему парламентську фракцію, молоді демократи мають лише 164 депутатські місця. ФІДЕС став опозиційною партією. Принципово змінився характер правлячих угорських сил – після правління правих до влади знову повернувся ліволиберальний блок [8].

Таблиця 1.

Політичні партії і рухи в Державних Зборах Угорської Республіки за результатами виборів 1990, 1994, 1998 і 2002 р. [9].

№	Партії, рухи, коаліції	1990	1994	1998	2002
		Кількість депутатів	Кількість депутатів	Кількість депутатів	Кількість депутатів
1.	Союз молодих демократів – Угорська громадянська партія (ФІДЕС-УГП)	21	20	148	188*
2.	Угорська соціалістична партія (УСП)	33	209	134	178
3.	Незалежна партія дрібних господарів (НПДГ)	44	26	48	-
4.	Союз вільних демократів (СВД)	92	69	24	20

Таблиця 1 (продовження)

5.	Угорський демократичний форум (УДФ)	165	38	17	-
6.	Угорська партія справедливості і життя	-	-	14	-
7.	Християнсько-демократична народна партія	21	22	-	-
8.	Аграрний союз	-	1	-	-
9.	Незалежні депутати	10	1	1	-
	Всього	386	386	386	386

Примітка: * 24 депутати від Угорського демократичного форуму після виборів у квітні 2002 р. відокремились від ФІДЕС і створили самостійну парламентську фракцію.

Існування суперечностей в угорському суспільстві на етапі постсоціалістичної трансформації констатує і відома московська дослідниця М.Усієвич. В її узагальнюючій статті, присвяченій десятиріччю реформ в Угорщині, кваліфіковано проаналізовано перетворення в угорській політичній системі [10]. Найбільш детально, однак, автор зупиняється на оцінці наслідків реформ в економічній сфері – загальних ринкових перетворень, приватизації, реформування кредитно-банківської системи та зовнішньоекономічних стосунків. Спеціально аналізуються соціально-економічні наслідки трансформації в УР. Симптоматично, однак, що московська дослідниця реформаторську діяльність, наприклад, навіть правоконсервативних угорських урядів 1990-1994 р. вважає продовженням про ринкових змін, які започаткували ще реформатори із УСРП, починаючи з 1960-х років і закінчуючи перехідною владою межі 1980-1990-х років [11]. Цими висновками авторка майже не відрізняється від тієї частини російської та української історіографії, представники якої дещо гіперболізують угорський реформний досвід. Однак, вказана стаття М.Усієвич залишається, за ґрунтовністю аналізу та науковою логікою висвітлення перебігу і результатів постсоціалістичних перетворень в УР, однією із найбільш вагомих сучасних російських публікацій з досліджуваної

тематики.

Своєрідною історичною ризикою під складним і суперечливим перехідним етапом розвитку угорського суспільства і держави має стати вступ УР до Європейського Союзу в 2004 р. До кінця 2002 р. Угорщина, як і інші країни першої групи претендентів на повноправне членство в ЄС, завершила передвступний процес переговорів з Європейською Комісією і процедуру “скрінінгу” – звірки відповідності положень угорського законодавства загальним нормам Євросоюзу та апроксимації – імплементації європейських норм до системи національного права. На саміті ЄС у Копенгагені наприкінці 2002 р. було схвалено перелік 10-ти майбутніх нових членів ЄС. Угорщина – один із пріоритетних кандидатів на вступ до загальноєвропейських структур з-поміж постсоціалістичних держав Центрально-Східної Європи.

У 1999 р. Угорщина, разом із Чехією та Польщею, була прийнята до НАТО. Вступ цих країн до військово-оборонного альянсу означав певне міжнародне визнання з боку трансатлантичної спільноти успішності здійснення постсоціалістичних перетворень у вказаних державах. Але прийняття УР, РП і ЧР до НАТО швидше було зумовлене зовнішньополітичними факторами, насамперед зміною геополітичної конфігурації на європейському континенті та прагненням альянсу просунутися на Схід, ніж досягненням Угорщиною такого рівня внутрішньодержавної зрілості, який відповідав би загальноєвропейським стандартам. Мова в той час йшла переважно про входження УР з партнерами до зони відповідальності НАТО, а не про високу оцінку Заходом результатів всього комплексу угорських реформ. Для вступу до складу і структур альянсу першочергове значення мали питання внутрішньо- і зовнішньополітичної стабільності УР, військові та геостратегічні чинники. Тим більше, що ця держава займала винятково важливу стратегічну позицію на шляху до перманентно конфліктних у 90-ті роки ХХ ст. Балкан, де НАТО взяло на себе виконання місії миротворця.

Не варто забувати, що відразу ж після Вашингтонського саміту НАТО (квітень 1999 р.), який схвалив рішення про вступ до альянсу УР, РП і ЧР, союзники розгорнули військову

операцію з розв'язання кризи в Косово. Угорщина в ході косівської миротворчої операції зіграла роль центрального логістичного (забезпечуючого) центру в регіоні для сил НАТО і без вагань надала вільний доступ до базування натівських контингентів на своїй території, дозволила переміщення сухопутних сил угорською залізничною та автошляховою інфраструктурою, забезпечила вільний проліт бойових літаків альянсу через угорський повітряний простір. Фактично винятково авіабазою НАТО став у цей час угорський військовий аеродром в Тужері. УР проявила себе під час косівської операції надійним членом НАТО. Але сумлінне виконання Угорщиною обов'язків перед союзниками по НАТО в екстремальній ситуації, тобто в ході війни, ще не означало повну "європеїзацію" країни.

Тому слід вважати, що лише запланований на 2004 р. вступ Угорщини до ЄС разом з країнами-претендентами першої хвилі розширення Євросоюзу на Схід знаменуватиме остаточне сприйняття цивілізованим західним світом сучасної угорської держави як розвинутої європейської демократії із завершеною постсоціалістичною трансформацією суспільства. Побудовані за загальноєвропейськими стандартами демократичні інституції та громадянське суспільство в УР, однак, цим не припинять якісну еволюцію і процес структурних змін. У цілому, задля об'єктивності, варто зазначити, що структуризація угорського суспільства за минулі роки і на сучасному етапі просувається далеко не так плинно і безконфліктно, як здається ззовні.

Та спочатку зафіксуємо одне принципово важливе положення: етап постсоціалістичної трансформації, іменованій ще інакше перехідним періодом, який пройшла Угорщина, має головним результатом незворотність зміни нової суспільної системи в цілому. Реанімація старого режиму в будь-якій формі уже неможлива. В сучасній історіографії та політології точаться ще дискусії стосовно питання, коли в Угорщині почався демократичний перехід. З подачі угорських вчених і політиків зараз і в українській та російській гунгарології закріплюється теза про розгортання демократичних реформ ще в "кадарівську епоху". Тобто, часову межу трансформації в Угорщині птучно пересувають в глибину – аж до 60-х років ХХ ст.

Ніхто із кваліфікованих спеціалістів, однак, і не заперечує, що розвиток Угорщини під час правління Яноша Кадара йшов далеко не стандартним, порівняно із іншими країнами т. зв. "соціалістичної співдружності", шляхом. Угорська модель, як йменували її в 70-80-ті роки ХХ ст. на Заході і Сході, "гуляшного соціалізму" (більш-менш заможного і орієнтованого на людину) суттєво відрізнялася від ортодоксальних "марксистсько-ленінських" і майже аскетичних, особливо в соціально-економічному плані, радянських умов. Непорівняним був і кадарівський ідейно-політичний плюралізм із тотальним контролем і диктатом комуністичного фундаменталізму в СРСР.

Пересічні радянські громадяни, яким вдавалося в 70-першій половині 80-х років ХХ ст. якимось потрапити до соціалістичної Угорщини, інколи навіть втрачали свідомість у пересповнених різноманітними продуктами харчування угорських магазинах. А, побачивши на пультах, наприклад, кока-колу взагалі вважали, що знаходяться на Заході. Для ледь животиючих під "мудрим" керівництвом КПРС в умовах "розвинутого соціалізму" мільйонних мас жителів СРСР Угорщина була "далеким зарубіжжям". При цьому, радянська офіційна пропаганда до горбачовської перебудови другої половини 80-х років (та нерідко й потім у її ході) вміло "переводила стрілки" в тлумаченні причин більш заможного життя угорського народу, пояснюючи, що: по-перше, угорці красиво живуть за рахунок пільгових поставок сировини і енергоресурсів із СРСР та іншої постійної радянської "інтернаціональної допомоги"; по-друге, Захід також надає всляку економічну підтримку Угорщині, підступно сподіваючись вирвати країну із "соціалістичної співдружності". Тобто, у свідомості радянських громадян цілеспрямовано формувався фальшивий стереотип про те, що народ Угорщини краще мається, тому що живе за чужий рахунок.

Але, таке пропагандистське кліше було далеке від істини. Добробут угорського народу забезпечувався, по-перше, більш високим рівнем соціально-економічного розвитку Угорщини, ніж СРСР. Безумовно, не за масово-кількісними – валом, а якісними показниками (продуктивність праці, техніко-

технологічний рівень виробництва у всіх народногосподарських галузях, випуск товарів масового споживання, особливо продовольства, рівень зарплат, пенсій тощо). По-друге, постійною експортною орієнтацією угорської економіки та її відкритістю до світових ринків, в т. ч. до західних.

Взагалі у зовнішньоторговельному і фінансово-економічному плані Будапешт уже у 80-ті роки ХХ ст. мав унікальний з-поміж держав "соціалістичної співдружності" досвід співробітництва із Заходом. Слід нагадати, що в 1982 р. Угорщина була першою (і до початку 90-х років – єдиною) країною-членом РЕВ, яка вступила до Міжнародного Валютного Фонду і Світового банку реконструкції і розвитку. По-третє, а хіба Угорщина не "відпрацювала" радянську "інтернаціональну допомогу" хоча б багаторічним утриманням на своїй території Південної групи військ Радянської Армії (яка навіть у екологічному плані нанесла таку шкоду навколишньому середовищі в місцях дислокації, котра не піддається виправленню і до теперішнього часу) і чи насправді були еквівалентними світовим цінам кошти, які СРСР сплачував, або ще точніше – не платив, а "зараховував" у квазівалюті Ради Економічної Взаємодопомоги – т. зв. "перевідних карбованцях" за імпорт товарів з Угорщини? Угорський народ добре відчув на своїй історичній долі гіркий присмак "інтернаціональної допомоги" СРСР під час розчаклення радянськими танками на вулицях Будапешту та інших міст бунтівної країни перших паростків свободи і демократії в дні революції 1956 р.!

Парадоксом історії, правда, є той факт, що до більш-менш заможного життя, за східноєвропейськими стандартами, угорців у 70-80-х роках привів той самий кадарівський режим, який повернувся до Будапешта восени 1956 р. на радянських багнетах, що маловідомо – із радянської території, точніше – закарпатського міста Берегово. Після жорстокого і кривавого періоду "реставрації" – кінець 1956 р. – середина 60-х років, комуністичне (чи, пак – "робітничо-селянське"!) керівництво Угорщини досягнуло безперспективності свавільної диктатури. Хрущовська "відлига" 60-х років у СРСР та перші спроби економічних реформ, ініційовані тут О.Косігіним, підштовхнули угорців до пошуку власного варіанту

господарських перетворень і лібералізації політичного життя в країні.

І, як справедливо зазначає московський дослідник В.Желіцкі, у 70-80-ті роки ХХ ст. Угорщина з-поміж європейських країн "радянського табору" виявилася найбільш підготовленою до сприйняття ідей і практичних дій з модернізації суспільства і держави. При цьому, угорська модель "реального соціалізму" з середини 60-х до кінця 80-х років – в період другого етапу правління Я.Кадара мала такі специфічні риси [12]:

- В Угорщині в "кадарівський період" функціонувала модифікована різновидність радянського типу соціалізму, яка не зовсім співпадала з оригіналом.
- Я.Кадару вдалося дещо пом'якшити суворо централізовану командно-адміністративну систему як в сфері економіки, так і політики.
- Кадарівський соціалізм по-суті представляв собою лібералізовану модель авторитарного режиму, який отримав назву "м'яка диктатура".
- До Я.Кадара радянське керівництво відносилося досить терпимо.

Останнє положення важливе, але потребує певних коментарів. Безумовно, Я.Кадар був неординарною особою та політичним діячем, який, особливо на останньому етапі своєї кар'єри вміло маневрував, враховуючи зміни політичної кон'юнктури. Він, в рамках можливого, намагався уникнути насального становища Угорщини щодо Москви. І, потрібно віддати йому належне, забезпечував у складних умовах радянського диктату в регіоні реалізацію основних національно-державних інтересів Угорщини насамперед в соціально-економічній сфері.

Не варто, однак, перебільшувати ступінь толерування радянським керівництвом у 60-70-ті роки ХХ ст. угорських експериментів в політичній і економічній сферах. Кремль завжди з підозрою ставився до будь-якого відхилення держав своєї сфери впливу від "генеральної лінії". А тих партійно-державних керівників "братніх країн", які подавали хоча б

ознаки сумніву в правильності радянського взірця, просто за вказівкою Москви зміщали з усіх постів. В Угорщині впродовж 60-80-х років набралася чимало реформаторів, усунутих на радянську вимогу з керівництва. Правда, позитивом кадарівського режиму було те, що неприйнятних для Кремля осіб відсували на другий план, а не заганяли в глуху ізоляцію. Таким чином реформно-інтелектуальний потенціал країни політично не знищувався.

Можливо, дещо перебільшено, але варто оцінювати особисту роль Я.Кадара в період дії "доктрини Брежнєва" як своєрідний "страховий поліс" Угорщини перед Кремлем для плинного здійснення експериментів. Радянська партійно-державна геронтократія не могла підозрювати його, як відданого захисника ідей тоталітарного соціалізму в Угорщині в 1956 р., у схильності до ревізіонізму. Хоча в роки андроповсько-черненківської епохи – останньої спроби реставрації ортодоксальної радянської системи в СРСР (перша половина 80-х років) – Кремль все більш роздратовано реагував на внутрішньо- і зовнішньополітичні кроки угорського керівництва. Наприклад, на той же вступ Угорщини до МВФ у 1982 р. або на розвиток госпрозрахунку і виробничої демократії, масового кооперативного руху та дрібного підприємництва у 80-ті роки. Та Я.Кадар ще користувався особистою довірою у Ю.Андропова – колишнього посла СРСР в Угорщині в період кризи 1956 р.

Але на старті угорських реформ – у другій половині 60-х років радянське керівництво мало набагато більшу головну біль від загрози "ревізіонізму" і "опортунізму" в Чехословаччині, ніж від реформних спроб в Угорщині. "Празька весна" в серпні 1968 р. була роздавлена інтервенцією військ Варшавського Договору. Фактично чехословацькі події, можливо, врятували Угорщину від аналогічного інтервенціоністського сценарію. Угорське керівництво і особисто Я.Кадар, враховуючи уроки чехословацької трагедії 1968-1969 рр., вміло зманеврували, звівши реформи до господарських перетворень, формально не посягаючи на керівну політичну роль Угорської соціалістичної робітничої партії (УСРП).

Звернемо увагу ще на один, поки що не часто згадуваний

аспект відносного толерування радянським керівництвом у 60-80-ті роки ХХ ст. нестандартної поведінки Будапешта. У тогочасному біполярному світі, розділеному "залізною завісою", Угорщина для СРСР була чи не єдиним своєрідним "мостом" на Захід. Найбільш орієнтована у економічному плані в західному напрямку Югославія (СФРЮ) мало контролювалася Московою. Титовський Белград мав власні амбіційні плани і в сфері зовнішньої політики – прагнув грати одну із провідних ролей у світовому Русі неприєднання. Тому "вікном у Європу" для Москви залишалася лише Угорщина, яка мала в очах Заходу більш-менш лібералізований імідж. За таку важливу контактну роль Угорщини у відносинах Схід-Захід Москва інколи примружувала очі на внутрішньоугорські експерименти. Виключне зовнішньополітичне становище Угорщини було також проявом діючої в біполярній системі доктрини "фінляндізації". Так само як Захід дивився крізь пальці на специфічні тісні зв'язки Фінляндії з СРСР, так і Радянський Союз не робив трагедії із розгортання Угорщиною співробітництва із Заходом.

Вартою уваги є і беззаперечно вагома роль угорського реформного досвіду в ініціюванні економічних і політичних перетворень в СРСР другої половини 1980-х років, іменованих "горбачовською перебудовою". Насамперед, у справі формування початкових елементів ринкової інфраструктури та приватновласницьких суб'єктів підприємництва. Але категорично стверджувати те, що в Угорщині 1980-х років уже існували засади нового ладу – недержавна економіка, парламентаризм, багатопартійність і громадянське суспільство, – неможливо. Кадарівські і посткадарівські економічні й суспільно-політичні перетворення в Угорщині, як і горбачовська "перебудова" в СРСР, ніяким чином не були спрямовані на кардинальну відмову від ортодоксально-фундаменталістських принципів функціонування "партійної держави", а представляли собою по суті лише косметичний ремонт фасаду "реального соціалізму".

І тільки з переходом влади до некомуністичних політичних сил, що в УР відбулося цивілізованим мирним шляхом переговорів з опозицією на зламі 1980-1990-х років,

склалися передумови для розгортання системних суспільних змін і початку постсоціалістичної трансформації. Парламентські вибори 1990 р. підтвердили легітимність нової угорської влади і багатопартійної політичної системи. З цього часу реформні перетворення в УР здійснювалися уже на принципово відмінній від періоду "партійної держави" 1960-1980-х років концептуально-ідейній платформі. Незважаючи на те, що характер угорських реформ на окремих часових відрізках трансформації значним чином залежав від ідейної спрямованості правлячих політичних сил – правоконсервативних в 1990-1994 р., лівоцентристських в 1994-1998 рр., праволіберальних в 1998-2002 рр. та ліволіберальних на сучасному етапі, – суть постсоціалістичних перетворень в УР залишається незмінною – глибокі системні суспільні перетворення, які наближають Угорщину до розвинених цивілізованих, насамперед загальноєвропейських стандартів.

1. Див.: Мельвіль А. До аналізу демократичного транзиту в Росії (ескіз методології) // Політична думка.-1998.-№1.-С.3-26.
2. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л.Зашкільняка.-Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001.- 660 с.
3. Желицки Б.Й. Венгрия в системе центральноевропейских социально-экономических преобразований начала 90-х годов XX в. (попытка сравнительного анализа) // Постреволюционная Восточная Европа: экономические ориентиры и политические коллизии / Отв. ред. Ю.С.Новопашин. – М.: ИСБ РАН, 1995. – С.70-97; Його ж. Многопартийность и политическая панорама в современной Венгрии // Политический ландшафт стран Восточной Европы середины 90-х годов / Отв.ред. Ю.Ф.Зудинов. – М.:ИСБ РАН, 1997. – С.55-94.
4. Марков Д. Общественно-политические преобразования в Венгрии // Политическая трансформация стран Центральной и Восточной Европы. – М.:Эникон, 1997. – С.33-60.
5. Див.: Шманько Г., Кіш С. Специфіка трансформаційних процесів Угорщини в загальноєвропейському контексті // Соціально-економічні та етнополітичні зміни в країнах Центральної і Південно-Східної Європи (друга половина 80-х – перша половина 90-х років XX ст.): Матеріали міжнародної наукової конференції 26-27 вересня 1996 року. – Ужгород: ГРВВЗКСЦ, 1997.- С.55-58; Шманько Г. Органи самоврядування в Угорщині в аспекті перемін у суспільно-

політичному житті країни // Там само. – С.62-65; Кіш С. Специфіка демократичного переходу в Угорщині в загальноєвропейському контексті // Дослідження історії соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний стан, проблеми, перспективи. Доповіді та повідомлення наукової конференції, присвяченої 70-річчю доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України Гранчака Івана Михайловича 7 жовтня 1997 року. – Ужгород: Патент, 1998. – С. 143-146; Й ж. Процес політичної соціалізації суспільства Угорщини наприкінці XX ст. (порівняльний аналіз). – Там само. – С.162-166; Шманько Г., Кіш С. Передумови політичної трансформації в Угорщині // Там само. – С.146-150; Алмаші О., Гергеш М. Аграрна політика в Угорщині в 1990-х роках // Там само, - С.150-153.

6. Див. також: Кіш С. Перехід Угорщини до парламентської демократії (досвід трансформації політичних структур) // Політична думка.-1998.- № 1.- С.27-38; Й ж. Три доміанти в політичній палітрі Угорщини // Стратегічна панорама. – 1999. - № 1-2. – С.85-89.
7. Кіш С. Політична трансформація в Угорщині в контексті загальноєвропейської інтеграції на зламі тисячоліть // Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти: [Кол.моногр.] / За ред. Ф.М.Рудича. – К.:МАУП, 2002. – С.308.
8. Див.: Дорош Л., Сясько І. Політичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи: рік 2002 – завершення трансформації // Регіональні студії (випуск № 5) // Збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2002. – С.106-107.
9. Там само. – С.106.
10. Усєвич М.А. Десятилетие реформ в Венгрии. 90-е годы XX в. // Новая и новейшая история.- 2002.- № 5. – С.80-97.
11. Там само. – С.85-86.
12. Желицки Б.Й. Многопартийность и политическая панорама в современной Венгрии // Политический ландшафт стран Восточной Европы середины 90-х годов. – М.:ИСБ РАН, 1997. – С.55.